

ANALIZA DE INTELLIGENCE

INTERACȚIONISMUL SIMBOLIC CA FUNDAMENT ANALITIC PENTRU ANALIZA DE INTELLIGENCE

Cristina POSAȘTIUC*

Abstract:

The goal of this paper is to explore the potential of using sociological paradigms as analysis frameworks within the intelligence tradecraft. Although macro-orientated theoretical systems (e.g. structuralism, functionalism, conflict theories) have tried and tested uses in intelligence, especially when it comes to making sense of large-scale phenomena, events and trends, there is still little attention given to the paradigm of symbolic interactionism. At first glance, intelligence analysis has little to gain, knowledge-wise, from an empirically untestable scientific perspective which deals with the social micro-cosmos. Nevertheless, keeping in mind the fact that societal systems are constantly negotiated, consolidated and reformed through the most miniscule of daily interactions, understating the latter can help paint a correct picture of the „shared reality” of large or small groups at any given moment. I believe that intelligence practitioners can use insight derived from symbolic interactionism to better apply their tradecraft in an extensive palate of cases. Moreover, in an increasingly virtualized social universe, human interactions take new forms and generate new types of shared meanings and symbols, altogether changing the very social structure that fosters them. For intelligence practitioners that operate online, from all-source strategic analysts to OSINTers and SOCMINTers, understanding how this new medium emerges is of the utmost importance.

Keywords: *symbolic interactionism, intelligence analysis, collective behavior, observer-expectancy effect, OSINT.*

Introducere

Simplificând, analiza de informații are ca scop limitarea/eliminarea ambiguității într-o serie de situații caracterizate de un grad înalt de incertitudine, folosind cogniția umană. Pentru a face acest lucru, un analist combină și evaluează datele și informațiile cunoscute despre diferite situații și entități după care, ținând cont de „petele albe” din ansamblul cunoașterii pe care o deține la momentul respectiv, problematizează, generează inferențe

* Lector univ. dr. Serviciul Român de Informații – Centrul Surse Deschise

de nivel operațional, tactic sau strategic cu privire la statusul lor actual și posibilele dezvoltări și configurații.

Presiunea de a evita eșecuri în activitatea de intelligence se mută tot mai puternic pe dimensiunea analitică, după atacul din 11 septembrie marile surprize strategice fiind atribuite mai degrabă procesului analitic decât colectării.

Fundamente științifice în practica analitică

Una dintre căile cele mai uzitate pentru a reduce din aceste probleme a constat în împrumutarea și adaptarea unui inventar de modele, metode și tehnici din sfera științifică.

Discipline precum economia, psihologia, sociologia, istoria sau antropologia oferă un bagaj considerabil de cunoaștere cu aplicabilitate imediată în analiza de intelligence.

În ceea ce privește domeniul sociologiei, funcționalismul, structuralismul, conflictualismul, sociologia interpretativă sunt paradigme de bază folosite de analiști pentru explicarea faptelor, fenomenelor, proceselor și tendințelor sociale.

Interacționismul simbolic și sociologia fenomenologică și-au găsit mai greu locul în instrumentarul explicativ al analiștilor din serviciile de informații.

La o primă vedere, dacă ținem cont de evaluările celor care reclamă insuficienta validare empirică, această „ocolire” a interacționismului simbolic, o perspectivă de interpretare ce se apleacă asupra micro-cosmosului social, este îndreptățită.

Prezenta lucrare își propune să argumenteze faptul că puterea explicativă a interacționismului simbolic permite acestei orientări științifice ocuparea unui loc la fel de important cu celelalte școli de gândire ale sociologiei.

Eșafodajul conceptual al paradigmei interacționiste

Interacționismul simbolic se fundamentează pe ideea¹ că „dacă oamenii definesc o situație ca fiind reală, aceasta devine reală prin consecințele derivate” (Thomas și Thomas, 1929, p. 572). Cu alte cuvinte, realitatea este un construct social, generat, consolidat și negociat constant, prin multitudinea de interacțiuni zilnice ale participanților la viața socială. Prin aceste interacțiuni repetate, sunt create simboluri (obiceiuri, ritualuri, reguli etc.), individul atribuie sens și însemnătate lucrurilor, evenimentelor și situațiilor ce îl înconjoară, interpretându-le.

¹ În sociologie, acest enunț poartă numele de „Teorema Thomas”

Astfel, interacționismul simbolic presupune că oamenii nu răspund acțional la ceea ce am putea numi „realitate”, ci la înțelesul social și acceptat individual al realității.

Herbert Blumer, „părintele” interacționismului simbolic, a fundamentat cel mai clar principalele idei ale acestei orientări sociologice, afirmând că paradigma se interpretează semnificațiile pe care actorii sociali le vehiculează despre lucruri și ceilalți indivizi, negocierile pe care aceștia le duc și interpretările astfel generate.

Exponenții Școlii de la Chicago au analizat modul în care indivizii acționează social, tratând subiectul imaginii personale proiectate.

George Herbert Mead a consacrat noțiunea de „self”, adică acea imagine despre sine, compusă în egală măsură din eul social (rezultanta interiorizării rolurilor sociale) și eul psihologic (componenta personală, intimă) (Doise et al., 1996), iar Charles Horton Cooley a tratat (1902) nuanțat subiectul, afirmând că există un „looking glass self”, adică o imagine despre propria persoană, construită din interacțiunea dintre imaginea individului despre sine și imaginea pe care individul crede că o au alții despre el.

Erving Goffman este cel care a introdus conceptul de perspectivă dramaturgică în analiza cotidianului social. Prin „Viața cotidiană ca spectacol” (1959), autorul a propus metafora teatrului pentru a explica apariția unor particularități ce țin de contextul social: în public, indivizii oferă reprezentații, căutând să se prezinte într-o lumină cât mai favorabilă. Persoana își alege o „mască” (adică exhibă acele trăsături considerate dezirabile pentru acel context social), folosește o „garderobă” și o „recuzită” potrivite și, atunci când nu se află în fața audienței, folosește zonele de culise pentru a renunța temporar la rolul asumat.

În pofida criticilor de incongruență conceptuală și lipsă a testabilității empirice², interacționismul simbolic prezintă avantajul înlănțuirii conceptuale a modului în care anumite simboluri sociale sunt generate printr-un anumit tip de interacțiuni ce au loc într-o anumită structură socială și produc un anumit tip de interpretare și interiorizare a structurii. Simbolurile, la rândul lor, devin parte a structurii sociale, alimentând un ciclu de regenerare socială. Această înlănțuire cauzală circulară permite înțelegerea relației fine dintre macro- și micro-cadrele sociale – de la structură socială la interacțiune de grup.

² Aceste critici sunt generate de tratarea interacționismului simbolic ca teorie, nu ca orientare științifică. Critici mai bine fundamentate reproșează acestei paradigme faptul că se preocupă de o nișă socială foarte îngustă, aceea a interacțiunilor în cadrul grupurilor mici și de fenomene mai degrabă din sfera psihosociologică. Evident, nicio paradigmă sociologică nu a ajuns la performanța conturării unui cadru teoretic care „explică totul”.

Cu toate acestea, argumentul din prezenta lucrare nu susține preeminența interacționismului simbolic față de celelalte paradigme, ci faptul că există o suită de instanțe sociale relevante în planul securității ce pot fi mai bine înțelese cu ajutorul explicațiilor de origine interacționistă.

Interacționism simbolic și intelligence

Surprize strategice

Deși discuția despre realitatea „obiectivă” și cea „socială” poate părea filosofică și cu puține consecințe practice, există fenomene sociale ce apar în urma negocierilor simbolice inter-individuale și modifică realitatea palpabilă. Pentru analiștii de informații, apariția unor asemenea fenomene, atunci când acestea au implicații de magnitudine în sfera securității, reprezintă o surpriză strategică.

De exemplu, în condițiile unei crize economice, percepții difuze precum panica legată de sustenabilitatea sistemului bancar pot genera fenomene cu consecințe dintre cele mai concrete, chiar dacă, în mod obiectiv, băncile sunt stabile.

În acest sens, cel mai cunoscut exemplu privind efectele spiralei emoționale care validează Teorema Thomas este Joia Neagră, acea zi istorică din octombrie 1929, când Bursa de pe Wall Street s-a precipitat și a provocat un colaps economic.

Pe fondul unei dinamici accentuate a tranzacțiilor, Bursa a închis în 24 octombrie cu o scădere a indicelui Dow Jones de 6.38 puncte. În timpul weekend-ului, ziarele americane au relatat pe larg despre derapajul de pe Wall Street, creând un sentiment de panică în rândul investitorilor. După zilele de weekend, de luni până joi, Bursa s-a prăbușit într-un ritm accelerat din cauza faptului că toată lumea a încercat să iasă de pe piață.

Bineînțeles, Joia Neagră nu a făcut altceva decât să oficializeze nesustenabilitatea bulei speculative ce a marcat anii '20 în Statele Unite, dar, cu toate acestea, evenimentul declanșator a avut la bază răspândirea unor zvonuri, informații false sau presupuneri care, considerate adevărate, au pus în mișcare acțiuni care au ajuns să valideze premisele eronate.

Analizând lanțul causal al evenimentelor ce duc la formarea crizelor „anunțate”, Robert Merton a propus termenul de „profeție care se autoîndeplinește” (Merton, 1948, p. 195).

În intelligence, generarea de profeții care se autoîndeplinesc face parte din obiectivele de bază ale operațiunilor de influențare. Propaganda „neagră” și cea „gri” au ca scop crearea și diseminarea unui mesaj-produs ce prezintă o versiune a realității conformă intereselor emitentului, ce are ca scop obținerea unei reacții sau a unei non-reacții din partea țintei.

Exemplul de mai jos, larg vehiculat în mediile de specialitate, a avut, la vremea sa, un amplu impact social: în imaginea de mai jos apare imaginea care a circulat pe canalele de presă în urma demolării statuii lui Saddam Hussein din Piața Firdos din Bagdad (09.04.2003).

Relatăriile presei insistau pe ampla susținere în rândul populației irakiene a operațiunii militare. Mai jos este prezentată aceeași imagine, însă din alt unghi.

Operațiunile de influențare ce au ca scop generarea unui consens general („tot poporul irakian în 2004 dorește răsturnarea regimului lui Saddam Hussein”) prezentând un fals consens local („toate persoanele din Piața Firdos au participat la dărâmarea statuii lui Saddam Hussein”) funcționează pe principiul keynesian al acțiunii agentului rațional – indivizii acționează conform propriei evaluări cu privire la opinia majorității (Keynes, 1936, p.100).

Etichetare

O altă situație cu care se confruntă, adeseori, analiștii de informații care au ca scop anticiparea acțiunilor unui actor ostil este confirmarea celui mai periculos scenariu avansat, în pofida existenței unor premise ce ar putea fundamenta evoluții mai puțin „dramatice”. Uneori, viitorul pare să confirme cele mai sumbre așteptări.

Howard Becker, un cunoscut interacționist simbolic, propune o teorie derivată din cea a „looking glass self”-ului în ceea ce privește devianța socială. *Etichetarea socială* (Becker, 1963) este fenomenul prin care apare devianța, nu din cauza caracteristicilor intrinseci ale actului, ci ca urmare a reacției sociale pe care acesta o suscită.

Teoria etichetării sociale este similară celei a „profeției care se autoîndeplinește”, introducând în circuitul explicativ factorul așteptărilor celorlalți și a modului în care aceste așteptări sunt internalizate de agentul social.

În intelligence, Zulaika (2009) afirmă că un astfel de cadru mental apare, cu predilecție, în ceea ce privește prevenirea și combaterea terorismului. Dacă autoritățile anticipează faptul că un anumit grup are tendințe violente (radicalism ideologic, terorism etc.), măsurile de prevenție și combatere adoptate de autorități îi pot împinge pe membrii comunităților vizate tocmai spre acel tip de comportament pe care încearcă să-l prevină.

Exemplul sugerat de Zulaika vizează situația operațiunii militare din Irak, unde armata americană și aliații au intervenit pentru a-l înlătura pe Saddam Hussein, care era suspectat că dezvoltă arme chimice de distrugere în masă și că a susținut logistic sau financiar gruparea teroristă al-Qaeda. Dovezi concrete pentru ambele ipoteze nu au fost găsite, dar prezența militară americană în țară a creat condițiile apariției unui fenomen terorist și insurgent de proporții. Dacă Irak nu era un mediu fertil terorismului înainte de 2003, atunci a devenit cu siguranță după.

Comportamentul colectiv în spațiul online - contribuția interacționismului simbolic la înțelegerea emergenței unor noi fenomene psihosociale

Nici interacționismul simbolic și nici vreo altă paradigmă nu vor putea să facă să dispară „unknown unknowns”³, zona de dezvoltare a surprizelor strategice. Cu toate acestea, o mai bună cunoaștere a mecanismelor profunde de urgență socială poate diminua sfera „necunoscutului ce nu poate fi cunoscut” și la diminuarea *efectelor* surprizelor strategice.

Analizii din organizațiile de intelligence sunt tot mai preocupați de înțelegerea spațiului virtual, un spațiu de acțiune și o resursă informațională cu extensii necercetate îndeajuns încă.

Hibridizarea comportamentului colectiv, cu componente de urgență și acțiune atât online, cât și offline, generează efecte dintre cele mai surprinzătoare pentru organizațiile responsabile să prevină apariția unor mișcări sociale violente.

Data fiind natura rețelizată (Castells, 2004) și virtualizată a societății globale a prezentului, una în care densitatea socială crește exponențial, generând o infrastructură „conductivă”, care încurajează interacțiunile sociale,

³ Conform taxonomiei propuse de Donald Rumsfeld în 2002: known knowns, unknown knowns, known unknowns, unknown unknowns.

folosind interacționismul simbolic este ușor de înțeles mecanismul prin care au crescut viteza și frecvența generării de noi simboluri sociale care, la rândul lor, devin parte a structurii sociale, încurajând, pe cale de consecință, noi interacțiuni și noi interpretări internalizate. Acest ciclu de generare de simboluri autopropulsat va genera modificări structurale la limita dintre haos și complexitate, volatilizând și mai puternic un mediu de securitate ce pare să-și fi pierdut echilibrul.

Această cheie de interpretare, chiar dacă nu duce automat la identificarea următoarei surprize strategice, permite analiștilor de intelligence să fie mai alerți într-un mediu renegociat de către participanții la viața socială într-un ritm mult mai rapid decât înainte de *epoca internetului*.

Concluzii

Incapacitatea analiștilor din serviciile de informații de a previziona apariția unor momente de inflexiune care, privite retrospectiv, par consecințe naturale ale unor evoluții-cauză se datorează, adeseori, nu doar cunoașterii superficiale a spațiilor analizate, a istoriei, profilului geopolitic, culturii și determinantilor psihosociali ai populației studiate, ci, de multe ori, structurii sociale al cărei reprezentant este actantul (analistul), trăsăturile acestuia reflectându-se, cel puțin parțial, în perspectiva, predilecțiile și preferințele sale. Înțelegerea acestei legături este crucială în analiza de intelligence, iar argumentul prezentei lucrări este că interacționismul simbolic, alături de alte perspective științifice, poate contribui la evitarea unor capcane cognitive.

Referințe bibliografice:

1. Becker, Howard Saul (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York: Free Press (Simon and Schuster), disponibil la www.personal.psu.edu/exs44/406/becker_outsiders_from_witzer.pdf (accesat la 01.02.2015).
2. Castells, Manuel (coord.). (2004). *The Network Society* (vol. 1), Massachusetts: Edward Elgar Publishing Ltd.
3. Cooley, Charles Horton (1902). *The Looking-Glass Self, Human Nature and the Social Order*, New York: Scribner.
4. Doise, Willem, Mugny, Gabriel, Deschamps, Jean-Claude (1996). *Psihologia socială experimentală*, Iași: Polirom.
5. Goffman, Erving, 2007 (1959), *Viața cotidiană ca spectacol*, București: Comunicare.ro.
6. Keynes, John Maynard (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, s.l., disponibil la cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf (accesat la 01.02.2015).

7. Merton, Robert (1948). *The Self-Fulfilling Prophecy* în *The Antioch Review*, vol. 8, nr. 2, pp. 193-210, disponibil la entrepreneurscommunicate.pbworks.com/f/Merton.+Self+Fulfilling+Prophecy.pdf (accesat la 01.02.2015).
8. Pherson, Randolph și Richards Heuer Jr. (2011). *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Washington: CQ Press.
9. Thomas, William Isaac și Thomas, Dorothy. (1929). *The Child in America*, New York: Alfred Knopf, p. 572, disponibil la <https://archive.org/details/childinamerica00thom> (accesat la 01.02.2015).
10. Zulaika, Juleba. (2009). *Terrorism. The Self-fulfilling Prophecy*, Chicago: The University of Chicago Press, disponibil la <http://tinyurl.com/3knrm56> (accesat la 01.02.2015).